

STENOGRAFSKE BELEŠKE
NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 3

BEOGRAD 1933 GODINE

KNJIGA 1

V REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 15 NOVEMBRA 1933 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

Potpretsednici:

KARLO KOVAČEVIĆ

i

Dr. AVDO HASANBEGOVIĆ

Sekretar

MILAN MRAVLJE

Prisutni g. g. Ministri: Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Ivan Pucelj, Ministar trgovine i industrije dr. Ilija Šumenković, Ministar bez portfelja dr. Budislav Grgur Andelinović, Ministar šuma i rudnika Pavao Matica i Ministar za fizičko vaspitanje naroda dr. Lavoslav Hanžek.

POČETAK U 11 ČASOVA.

SADRŽAJ:

Pre dnevnog reda: 1 — Čitanje i usvajanje zapisnika IV redovnog sastanka;

2 — Saopštenje izveštaja Senata o primanju predloga zakona o trgovinskom sporazumu između Kraljevine Jugoslavije i Republike Nemačke.

Dnevni red: Produženje pretresa izveštaja Odbora za proučavanje zakonskog predloga o obaveznom telesnom vaspitanju.

Govornici: Ministar za fizičko vaspitanje naroda dr. Lavoslav Hanžek (dva puta), Juraj Cenkić, dr. Nikola Kešeljević radi ličnog objašnjenja, Alojzij Pavlič, Gavro Milošević.

Potpretsednik dr. Avdo Hasanbegović: Otvaram V redovni sastanak Narodne skupštine. Izvolite čuti zapisnik prošlog sastanka.

Sekretar Milan Mravlje pročita zapisnik IV redovnog sastanka.

Potpretsednik dr. Avdo Hasanbegović: Ima li kakva primedba na zapisnik? (Nema). Primedaba nema, zapisnik je primljen.

Izvolite čuti jedan izveštaj Senata.

Sekretar Milan Mravlje (saopštava): Senat Kraljevine Jugoslavije izveštava Narodnu skupštinu, da je, na svom 43 redovnom sastanku, održanom 19 oktobra 1933 godine, usvojio u celini i bez ikakvih izmena upućeni mu od strane Narodne skupštine predlog zakona o trgovinskom sporazumu između Kraljevine Jugoslavije i Republike Nemačke.

Potpretsednik dr. Avdo Hasanbegović: Ovaj se izveštaj prima na znanje. Prelazimo na dnevni red: Produženje pretresa izveštaja Odbora za proučavanje zakonskog predloga o obaveznom telesnom vaspitanju.

Ima reč Ministar za fizičko vaspitanje naroda g. dr. Lavoslav Hanžek.

Ministar za fizičko vaspitanje naroda dr. Lavoslav Hanžek: Gospodo narodni poslanici, dozvolite da nakon iscrpnog izveštaja izvestioca Odbora samo u kratkim crtama ovde prikažem osnovne misli, pobe i način izvođenja Zakona o opštem fizičkom vaspitanju naroda. U čl. 1 zakonskog projekta o obaveznom fizičkom vaspitanju u rečima: »Fizičko opšte vaspitanje naroda uvodi se u cilju telesnog,

moralnog i nacionalnog podizanja omladine« — izrečena je, gospodo, motivacija samog zakona i cilj za kojim taj zakonski predlog ide. U ovim rečima, gospodo narodni poslanici, podjednako je izrečena i sadržina političkog programa Kraljevske vlade koji je ona stavila za izvođenje fizičkog vaspitanja naroda. U izvršenju toga problema Kraljevska vlada želi da putem fizičkog vaspitanja narodne snage privede narodnom i državnom jedinstvu, aktivnoj suradnji za narodne i državne potrebe, da probudi svest narodnog kolektiviteta i solidarnosti i tako duhovno narodnu omladinu osposobi za samostalno vođenje političkog života u budućnosti. S druge strane Kraljevska vlada želi putem fizičkog vaspitanja naroda da odgoji sveukupnu slovensku omladinu u dobrovoljnoj disciplini, da digne viteški duh naroda i da izgradi punu svest o potrebnosti i spremnosti za svaku aktivnu suradnju u odbrani državnog i narodnog integriteta istorijske narodne tečevine sadašnje generacije, ove naše nerazdeljive Kraljevine Jugoslavije. (Odobranje i uzvici: Tako je!) Kraljevska vlada želi da putem fizičkog vaspitanja poradi na poboljšanju opšteg narodnog zdravlja podizanjem telesne otpornosti i veštine, duševne izdržljivosti, jačanju energije i vere, ona nastoji da putem fizičkog vaspitanja naroda poradi na podizanju i usavršavanju moralnih narodnih odlika, koje su sa sociološkog i državno-političkog gledišta preduslov normalnog političkog narodnog života. Na kraju, ona putem fizičkog vaspitanja radi na tome, da se opšti kulturni nivo našega naroda digne do onoga stepena, koji je njemu određen našim odlikama rase i onim ciljevima i zadacima za koje nas je odredila sudbina našeg naroda.

Ja smatram da je potrebno da ovako formuliram i program Kraljevske vlade i program samog ovog zakona. S druge strane ovo treba naročito naglasiti, da bi se konačno raspršila sumnja koja vlada kod mnogih, kao da je telesno vaspitanje naroda jedna nepotrebna ili suvišna akcija oko usavršavanja tela.

Gospodo narodni poslanici, telesno vaspitanje sadašnjice nije ono što je bila telesna vežba u prošlosti. Nakon svetskoga rata, nakon svih velikih muka koje su pojedinci i čitavi narodi morali da izdrže u ovom strašnom otseku vremena, dozrela je misao i uvidavnost o vrednosti tela, telesne izdržljivosti i otpornosti, o energiji i elanu koji žive u svakom pojedincu, jer se videlo u ovim teškim časovima kako je korisno kraj svih intelektualnih sposobnosti pojedinaца imati fizičku snagu, zdravlje i otpornost tela, koje je neophodan uslov da se izdrže naponi. Ovo veliko iskustvo, ja mislim da je bilo jedan od najvećih poticaja da u savremen život naše omladine bude unesen jedan nov, mogu kazati, stil života. Svaka omladina, svaka generacija unosi u svoj život jedan stil i onako kao što je prošla generacija nosila u sebi stil jedne čiste duhovnosti, nova generacija, poučena iskustvima za vreme rata, otkrila je telo i otkrila je potrebu da se radi održanja pojedinca i čitavog naroda to telo osposobi u jednoj izdržljivosti i u jednoj veštini koja će izdržati i natjecanja u naporima. I, gospodo moja, to nije samo telesna vežba, jer za svako telesno vežbanje treba pretpostaviti disciplinu i izdržljivost. Svaka disciplina pretpostavlja jednu odlučnost volje, jednu energiju i konsekvencnost rada, a svaka volja i odluka traži pre-

dispoziciju i morala i intelekta. I kad mi to sve upoznamo u ovakoj jednoj označenoj vezi, onda kažemo, da telesno vaspitanje u jednom narodu može da se izvede samo onda ako kod toga sudeluje sva moralna i intelektualna snaga toga naroda i prema tome da u fizičkom vaspitanju naroda ima da sudeluje i intelekt i moral čoveka. U današnjem vremenu, gospodo, kao da se obnovilo olimpijsko vreme klasične Grčke. Na svima stranama vidite omladinu kako se vežba svestrano, na svima stranama vidite kako se ljudi natječu u svima telesnim veštinama. Ali to natjecanje sprovodi se sa izvesnim idejnim osnovama, to je natjecanje u dobru, u sposobnostima, i ja mislim da neću pogrešiti ako kažem, da ovaj novi savremeni stil našeg života unosi i u čitav javan život jednu novinu. Vi znate da su u životu, u javnom životu, pojedinci igrali gdekad čudnovatu i uzgrednu ulogu usled koje su dovođeni na površinu bez njihove prave vrednosti.

Natjecanje u telesnom i sportskom smislu unosi među natjecatelje jedan nov moral. Niko nema prava da bude nešto ako zato nema sposobnosti. Svaki će biti ocenjen samo po onom što tačno daje u svojoj snazi i svojoj veštini. I, gospodo, kad bi taj moral nove generacije mogli i hteli da provedemo u čitav javan život, ja smatram da bi bilo ozdravljenje čitavog našeg socijalnog i javnog života na dobrom putu. (Pljeskanje i uzvici: Tako je! Živeo!)

Naravski da kraj takvog stanja stvari i kolektivne volje, izraz opšte narodne i državne politike jedno ovako nadeno srestvo, jedna duhovna dispozicija, treba da se upotrebi kao srestvo za oživotvorenje opštih ciljeva. I kad mi postavljamo u našim ciljevima fizičkom vaspitanju to, da narod naš i novu omladinu osposobimo i u nacionalnom i u moralnom i u kulturnom pogledu, onda ja mislim da neće imati pravo oni koji još i danas protiv fizičkog vaspitanja stoje skeptički i smatraju ga kao jedno obično vežbanje tela, nego će uvideti da i ovo fizičko vaspitanje po današnjem savremenom duhu i biti svojoj postaje jedan jak faktor u regulisanju javnoga života.

Ja sam, gospodo, još više morao naglasiti te svrhe i podvući nedvoumno i izrazito radi svih onih koji pod organizovanjem opšteg fizičkog vaspitanja drže da se skrivaju za tim neke tajne neizrečene tendencije bilo političkog ili vojničkog agresivnog značaja. Ja znam da su mnogi, posmatrajući tok stvari i prilike u stranom svetu, mogli doći do zaključka da se telesno vaspitanje upotrebljuje tamo bilo u stranačko-političke ili vojničko agresivne svrhe. U istini, u mnogim zemljama to je bila i tendencija, to su bili i motivi radi kojih je telesno vaspitanje uvedeno bilo. Ja neću da vam napominjem ono što vi i sami znate iz mnogih izveštaja novinarskih kako se u nekim zemljama uvodi i organizuje telesno vaspitanje, bilo zato što je potrebno da bude oslonac jedne snažne unutrašnje politike ili zato što ti narodi žele da nakon katastrofe narodnog morala, koga su preživeli u ratu, podignu hrabrost i elan vlastitog naroda, bilo zato što su mnogi pomišljali da putem ovakvog sistema i kolektivnog vojničkog odgoja mogu da u dogledno vreme promene red događaja i stabilitet svetskog stanja imperialističkim svojim težnjama u svoju korist. Radi tih neizrečenih tendencija njihove su se organizacije kretale u stranačko-političkom okviru i gotovo uvek bile policijskog ili

vojničkog značaja.

Gospodo, ja sam naznačio težnje i ciljeve, za kojima Kraljevska vlada ide u samom ovom zakonskom predlogu, a i uopšte u fizičkom vaspitanju naroda, i mogu da izjavim, da Kraljevska vlada smatra da mi Jugosloveni nemamo nikakvih razloga niti potreba da telesnom vaspitanju naroda dajemo takve agresivne tendencije. Prilike u našoj zemlji, koje su potpuno sredene, demokratski duh našega naroda, visoki moral i viteštvo narodnog življa, sve to isključuje ili čini posve nepotrebnim svaku pomisao da bi se telesno vaspitanje naroda svelo, uvelo ili moralo upotrebiti u bilo koje druge svrhe, za bilo koje druge ciljeve, osim za ove opšte nacionalne i kulturne zadatke, koje sam malo pre naveo.

Zbog toga što nismo sledili tim idejama i tendencijama, nismo mogli slediti niti po načinu organizovanja ovakve uzore, koji nam se sada prikazuju u grandioznim oblicima u nekim stranim zemljama. Računajući sa našim potrebama, procenjujući naše prilike, reljef naše zemlje, socijalni sastav našega naroda, raspoloživa materijalna sredstva, mi smo morali posegnuti za takvim rešenjem, koje odgovara našim prilikama i koje omogućuje najjednostavnije i najjeftinije postignuće postavljenih ciljeva.

Zbog toga zakonski predlog rešava stavljeni problem na taj način, što stvara jednu široku narodnu osnovu za izvršavanje telesnog vaspitanja, jer telesno vaspitanje nije bilo ograničeno ni na kakvo posebno partijsko-političko udruženje. Telesno vaspitanje nije ograničeno na bilo kakvu vrstu administrativnih ustanova, niti na bilo koju instituciju vojnoga značaja, nego je ono stavljeno na opštu široku nacionalnu bazu tako da ono isključuje i onemogućuje svaku zloupotrebu ovakve velike a mogu reci i moćne organizacije čitavog našeg naroda. Uvodi se obavezno telesno vaspitanje za svu mušku i žensku decu u školama i za svu mušku decu od svršene osnovne škole do navršene dvadesete godine t.j. do stupanja u vojsku.

Na ovoj osnovi je izgrađen ukupni sistem fizičkog vaspitanja tako da će omladina od stupanja u osnovnu školu primati telesno vaspitanje za čitavo vreme svoga školovanja, a po prekidu školovanja nastavljati tim vaspitanjem u prazničnim tečajevima, koji će biti zasnovani u sedištim osnovnih škola.

Za ovakvo rešavanje pitanja telesnog vaspitanja van škola trebalo se opredeliti, jer su osnovne škole najrazgranatije državne kulturne ustanove u zemlji, jer nemaju izrazito administrativno-politički značaj, jer konačno omogućuju da se vaspitanje započeto u školi sistematski i do kraja provede i upotpuni. Kod toga, obzirom na postojeće organizacije koje se bave fizičkim vaspitanjem, računalo se i s time da se zakonski omogućiti da na područjima gde postoje sokolska društva, sokolske čete ili druge ustanove za fizičko vaspitanje, ove mogu provoditi obaveznu fizičku nastavu, ako svoj rad saobraze uslovima zakona.

Rešenje je, dakle, problema zamišljeno na taj način, da fizičko vaspitanje bude sistematski provedeno od osnovne škole i kroz škole do universiteta, paralelno s time van škole u prazničnim tečajevima ili koncesioniranim organizacijama do stupanja u vojsku, a u samoj vojsci kao konačan završetak telesne nastave sa naročitim ciljevima, koji služe i odbrani zemlje. U svim tim nastavnim jedinicama, osim

čisto telesnog, gimnastičkog, atletskog vaspitanja, stvorice se prosvetne jedinice za usavršavanje moralnih odlika, podizanje nacionalne svesti, upoznavanje kulturnim tečevinama, a poglavito vežbanje u dobrovoljnoj disciplini za individualnu i kolektivnu akciju.

Po čitavom tom radu ima se sastaviti jedan jedinstveni plan i program celokupne nastave.

Problem nastave i nastavnika pod ovakvim prilikama nije težak, jer će plan i program izvođenja biti najjednostavniji, poglavito sastavljen od kombinovanih igara u kojima će doći do izražaja različite veštine potrebne za vežbu i tela i duha. Nastavnici tečajeva već po sadašnjoj svojoj kvalifikaciji kao učitelji osnovnih škola poseduju sve preduslove i spremu za takvu nastavu. Ipak se predviđa još i to, da se u naročitim stalnim, povremenim ili ambulantskim tečajevima osposobe nastavnici za specijalan rad u tečajevima.

Problem materijalnih sredstava nije komplikovan, jer nagrade za nastavnike neće osetljivo teretiti državni budžet. Troškova za prostorije biće vrlo malo, jer se teži da se tečajevi održe u otvorenom prostoru. Isto tako neznatni će biti troškovi za sprave, jer se nastoji nastavu provesti što više bez sprava ili sa posve primitivnim i narodnim orudem. Troškovi nadzora neznatni su a u glavnom padaju na redovnu upravu. Ti materijalni izdaci moraju da posve iščekuju kraj onih dobitaka što će ih fizička nastava dati u uštedama opšteg državnog budžeta, kao što sam u svome obrazloženju detaljno naveo. Kada bi, međutim, ti materijalni izdaci bili i znatniji, oni bi nesravnjeno neznatni ostali prema onim velikim nacionalnim, moralnim i kulturnim prednostima, rezultatima, rezultatima i tečevinama, koje ima da dađe fizičko vaspitanje ovako provodeno u ukupnosti našeg socijalnog sastava.

Naše selo u mnogome nezbrinuto, dobija ovim nacionalna i kulturna sretstva u kojima će se sastavljanjem omladine, izmenom misli, stalnim i sistematskim poučavanjem o našim nacionalnim pitanjima i zadacima sukcesivno izrađivati svest narodnog jedinstva, ideja narodne države, preko kojih će se upoznati sa svima događajima prošlosti i sadašnjosti našeg naroda, upoznati sa tečevinama kulture i civilizacije, sa osnovnim znanjima, potrebnim svakom građaninu, o njegovim dužnostima i njegovim pravima. Naše selo dobija time stalno središte za vežbu u disciplini, viteštvu, narodnom poštenju i plemenitosti. Sve to treba da bude žarište nacionalne solidarnosti, stvaraoac kolektivne narodne svesti, uzgajač narodnih energija za potrebne akcije u životu pojedinca i naroda. To će biti vaspitač i čuvar njegovog zdravlja, telesnih sposobnosti i regenerator naše rase.

Telesno vaspitanje postaje, dakle, jednim od najjačih faktora u sociološkom procesu našeg narodnog jedinstva koje proživljavamo, i ja sa puno prava verujem da će fizičko vaspitanje, idući za tim ciljevima, i provodeno tako, izvesti u najkraće vreme opći preporod našeg narodnog života u smislu onih ciljeva koja sva patriotska sadašnja generacija sebi postavlja kao ideal našeg narodnog progressa i našeg narodnog jedinstva.

Ja vas stoga, gospodo narodni poslanici, molim da ovaj zakonski predlog primite. (Burno pljeskanje sa uzvicima: Živeo!)

Potpredsednik Karlo Kovačević: Reč ima narod-

ni poslanik g. dr. Juraj Cenkić.

Dr. Juraj Cenkić: Gospodo poslanici, došao sam u ovu Skupštinu nakon tragične smrti pok. Ministra na raspoloženju Mirka Najdorfera i narodnog poslanika za Srez zlatarski. (Složan odziv: Slava mu!)

Mislim da ste svi uvereni, da on nije zaslužio ovakav žalostan svršetak. On je bio iskreno odan našem premilostivom Kralju, koga je lojalno podupro nakon one pogibije braće Radića i Basarićeka, koja se dogodila u staroj Skupštini. On je, kao Hrvat, bio duboko uveren, da samo u ovoj državi Hrvati mogu da se razvijaju socijalno, kulturno, ekonomski i politički. (Opšte burno pljeskanje). Zato je on lojalno podupro ovu državu. Gospodo moja, on je bio prijatelj Srba, Hrvata i Slovenaca, pa, kao tipičan Zagorac-Hrvat, bio je nastrojen jugoslovenstvom. On je bio prijatelj verske trpeljivosti, pa se držao načela: brat je mio koje vere bio, kad se brat-ski radi i postupa. (Pljeskanje).

Pokojni Mirko Najdorfer nije imao punog razumevanja u svome srezu Zlataru, što nije niti čudo, jerbo je narod, kao masa, konservativan, drži se tradicija i dosta je pristupačan huškanju. Zato nije ni čudo, da je kod prošlih skupštinskih izbora od 13.000 glasača samo 3.000 glasovalo za njega, a drugo je bilo za apstinenciju. I baš sada, kad su stvari na bolje kretale, kad je zašao celim srezom da svojim umiljatim, familijarnim i prijateljskim načinom pridobiva mase za jedinstvo naroda i države, — eto Perćecovi najamnici iz Madarske poslaše zlotvora i, tako reći, četiri koraka pred njegovim domom skinulo ga je sa života kletu ubojno oružje. Ali: »Digitus Dei est hic«. Sveto Pismo veli: »ko se laća mača, od mača će i poginuti« (Glasovi: Tako je!). Kuća ubojice je eksplodirala, ubila je njega i njegovu majku, a dvojica su ranjeni.

Mislim, da sam se s tim odužio uspomeni pokojnog Najdorfera (Jednodušni i složni usklici: Slava mu!), koji je mene, kao katoličkog sveštenika, došao moliti, da poduprem, kao zamenik, njegovu kandidaturu, što sam ja rado i učinio, premda ni najmanje nije bila to za mene popularna stvar.

Ja sam, gospodo moja, došao ovamo i uzimam danas reč da, kao član Jugoslovenske nacionalne stranke, po prvi put uzmem stav prema osnovnim idejama naše unutrašnje politike u koliko su u vezi sa Zakonom o fizičkom odgoju. Mislio sam da ću kao Hrvat i sveštenik biti od najveće koristi ako dođem u tu stranku.

Ali, gospodo moja, neću ja sve odobravati što će se u toj stranci možda raditi, nego ću se držati svoga uverenja kad se radi o detalju. Na primer, ja bih juče sasvim mirne duše i mirne savesti glasao za predlog g. dr. Lončarevića u stvari one knjige g. Savića u pogledu nastranosti na teret sloge Srba i Hrvata. Ali, eto nije došlo do toga.

Meni je, gospodo, najviša stvar istina, jer istina sve nas može spasiti: »Veritas nos liberabit«. Žalosna bi bila stvar, žalosna bi bila država, koja bi se bojala istine.

Ovaj zakon po svome tekstu i po svome obrazloženju ide za tim da se gaji zdravlje tela, da se gaji zdravlje duha. To je prvobitna svrha, a druga je svrha da se pomogne vojsci, da se otereti državni budžet. Zato ću se ja na sve ove tačke osvrnuti a po gotovu na § 7, toč. 2., koji daje mogućnosti da se i ostale ustanove upotrebe za fizičko vaspitanje a ne samo

Sokoli, u koliko te ustanove budu u saglasnosti sa zakonom.

Dakle, prvo o higijenskim razlozima. Nema, gospodo, sumnje, da telesna vežba, ako je spojena sa dobrom hranom i sa zdravim stanom i sa drugim uvetima, mnogo doprinosi, ako se sistematski sprovodi, za zdravlje tela i za zdravlje duše. Ja kao katolički sveštenik stojim na filozofskom principu da je čovek dualistički složen od duše i tela i da je duša zavisna od tela. Razume se ako je to telo zdravo i krepko da će ta duša moći biti onda u zdravlju. Ako ko od gospode stoji na materijalističkom stanovištu, te je mišljenja da je duhovni proces samo jedan hemijski proces, onda po gotovu i u toj teoriji zdravo telo mora da daje zdrav produkt. Pa ovo su i stari Rimljani kazali: »Mens sana in corpore sano«. Istina, gospodo moja, može da se desi i to da neko u kržljavom, da neko u slabom telu ima silan i velik duh. Tako naš Vuk Karadžić, kažem naš i kao Hrvat, bio je slaboga tela, bio je bolestan, pa znamo kakva je velika dela učinio na polju leksikografije, na polju narodne pripovetke i na polju čišćenja našeg jezika i na izdavanju narodnih pesama. A ko među Hrvatima ne zna za Lisinskog? On je bio slabašnog tela, ali je dao divne opere »Ljubav i zloba« i »Porin«. Ali, mora se reći da rečenica »Mens sana in corpore sano« vrijedi za općenitost. A ovo su samo izuzetci. I, gospodo moja, ako uzmemo u obzir napore činovništva, napore naše školske mladeži, ako uzmemo u obzir napore naše vojske, onda moramo biti tvrdo uvereni da ovaj teret ne bi mogli snositi bez zdravlja a zdravlje ne bi mogli dobiti bez istrajne vežbe, bez gimnastike i dobre hrane. I onda, gospodo, svratimo pozornost i na ovo. I individualnom čoveku gimnastika koristi. Evo, ja sam čovek od 60 godina. Bio sam na gorskoj Župi, vrlo teškoj, gde sam u proleće i u jesen te ljeti uvek u selu jašio a zimi po 10—15 kilometara po visokom snegu morao hodati oko bolesnika. I dobro sam se držao, jer sam još kao katiheta križevački bio sa g. ministrom Hanžekom član Sokola (Pljeskanje.) Kad na selu nisam mogao biti, ja sam vežbao po Milerovom sistemu. I kad je kod mene bio manevar, kojega je vodio general Draškić po teškim terenima, toga konja vojska nije imala koga ne bi mogao uzjahati (Pljeskanje), pa dajte kažite da li ličim ja na starca od 60 godina, pored toga što sam napisao do 3.000 članaka i više knjiga. Uostalom ne treba na sebe da se pozivam. Eto naš pan Masarik, za njega znamo da svaki dan jaši i vežba, pa vidite u toj velikoj starosti gibak je i krepak i kakvih je sve mudrih knjiga napisao i kako mudro upravlja našom bratskom Čehoslovačkom.

Stara škola, kako je g. ministar Hanžek rekao, više je na duševnu stranu polagala važnost i nas je još od jutra teretila sa ogromnim teretom nastave a da nam nije niti odmora dovoljno niti gimnastike pružala. Zato je i došlo da je takva škola dovela do velikog mortaliteta inteligencije, da je nastalo živčano preopterećenje, osobito kod ženskinja pošto je njihova naobrazba izjednačena sa muškom a nije se pazilo na psihičku i fizičku razliku između žene i muškarca. Zato je stara nastava više ženskinja uništila nego možda kakav rat. Jedino je Amerika bila sretna da je telesni i duševni način vaspitanja kod ženskinja sretno pogodila.

To bi bili higijenski razlozi koji govore za ovaj

zakon. Ali zakonska osnova i obrazloženje kažu da se putem odgoja telesnog imade razvijati smisao kolektiviteta. Ja mislim da je to smisao razvijanja jedinstva naroda i jedinstva države. Dozvolite meni da ovde kao novajlija i kao Hrvat, kao katolik i katolički sveštenik obzirom na taj zakon kažem o tome smislu kolektiviteta šta mislim.

Gospodo moja, mi smo se Hrvati tužili mnogo na stari režim za pok. Pašića.

Ali naš premilostivi Kralj, da učini tome kraja, uneo je jednu veliku ideju, i ta velika ideja zove se jedinstvo naroda i jedinstvo države, koje će ovaj zakon o fizičkom vaspitanju još te kako negovati i gajiti. Radi se samo o obimu, o sadržaju jedinstva naroda i jedinstva države. U tome možemo već zapaziti tri faze. Jedna je faza: da se Hrvati, da se Slovenci i da se Srbi smatraju kao posebni individualiteti ili posebni narodi, a prema extra, prema vani, da su Jugosloveni. U tome smislu dao je izražaja i Narodni klub svojom deklaracijom od 17 februara.

Druga faza narodnog jedinstva jeste da se smatraju Srbi kao pleme, Hrvati kao pleme i Slovenci kao pleme, a da su svi jedan narod. Ono prvo bilo bi kao što su Valonci i Flamanci posebni narod, a prema ekstra, prema vani, i jedni i drugi su Belgijanci. Ovo je kao ono što su se od 12 sinova starca Jakoba razvila 12 plemena, a od ovih plemena jedan jedinstveni jevrejski narod.

Treća faza je integralno jugoslovenstvo. Mislim, da ni premilostivi Kralj a ni Vlada, koliko sam čitao, ne stoje na tome stanovištu, ali ima struja u samoj stranci koja stoji na integralnom jedinstvu. Gospodo moja, do toga će svakako doći danas ili sutra, jer jednoj naravskoj fazi i psihičkom procesu ne može se kod naroda na put stati. Samo, dajmo tome vremena i nemojmo to forsirati! Vekovi su nas rastavljali, a ja mislim da neće trebati vekova da se združimo u jedan jedinstveni jugoslovenski narod. (Uzvici: Tako je! — Burno odobravanje). Ali znademo da se u politici jugoslovenstvo uspešno širi, barem ono u drugoj etapi. Eto znamo, gospodo moja, da se u vojsci sada najlepše i najbratskije provodi jugoslovenska misao. Samo, dakako, kad vojnici dodu na trag kućama u jedan sasvim oprečni nacionalni milieu da se, po Tajnovoj teoriji, onda mnogo od toga gubi što su oni u vojsci naučili. Drugi mlin, koji jugoslovenstvo stvara, to su naše škole. Gospodo, svi mi, današnja naša generacija, još smo jako pod uticajem stare škole i pod uticajem starih istorijskih događaja. Ali mi ćemo jedanput mesto ustupiti mladoj generaciji, a ova generacija je u jugoslovenskom duhu nastrojena.

Ja sam, gospodo, iz one škole starih političara Hrvatske koji smo uvek vodili gravaminalnu politiku, delili smo se u državno-pravne stranke, na privrednom polju, na ekonomskom polju, nismo ništa kao Hrvati radili što je dokazom sama nagoda, a onda je došla četa mladih ljudi iz Praga, duha tako zvanog naprednog, pa su oni nas zamenili i sasvim drugim duhom počeli vladati, pogotovu da nas u prečanskim krajevima Hrvate i Srbe zbliže, što su i uspjeli, jer su stvorili Srpsko-hrvatsku koaliciju, da tako izvuku Srbe iz onog železnog obruča u kome ih je Khuen-Hedervary držao, da nas Hrvate sa Srbima dvadeset godina izigrava, prema načelu: »Divide et impera«.

Gospoda, ova mlada generacija je tome učinila kraj. Kada je bio onaj čuveni Fridjungov proces u

Beču baš su nam Srbi i te kako mnogo pomogli. Pa zašto, gospodo, da se sada, kada smo u zajedničkoj kući, razdvajamo? Mi smo jedne krvi, jedan jezik imamo, ali moramo uzeti u obzir teškoće, jer mi smo već ovamo došli diferencirani, potpali smo pod uticaj triju glavnih vera. Pali smo pod uticaj sa istoka od strane Vizantije, a sa zapada od strane Rima. Ali: Natura non noscit saltum, — priroda ne poznaje skokove. To će sve ići po redu.

Gospodo moja, ja nemam žulja na jeziku. Čuje se ovde i onde, osobito od naših protivnika, da se pod idejom Jugoslovenstva širi veliko-srpski kurs. Protivnici naši, osobito stari Frankovci, vele da se nas Hrvate i Slovence hoće razvodniti sa Jugoslovenstvom, da nas lakše mogu posrbiti. Mislim da ovi glasovi ne stoje i po programu Našeg Veličanstva, jer ako bi nas hteli za Srbe učiniti, zašto je Njegovo Veličanstvo Kralj izašao sa jugoslovenskom idejom?

Juče smo čuli da g. Savić priča da smo mi Hrvati u Zagrebu pretvarali Srbe u Hrvate. To su takve priče. Ako bi možda to bilo u praksi, ne varajmo se gospodo, u 20 veku, u veku demokracije, nemoguće je da se jedan nacionalitet narine drugome koji nije za njega. To ne može da uspije kod Hrvata koji su još veće pritiske uzdržali, pa su ostali ono što jesu. Znaite li vi, gospodo, kada su Madari najviše hteli nama jeziki madarski naturiti, onda je nastao Ilirski pokret. A kada su nas hteli sasvim bespravnim učiniti, onda je ban Erdely rekao: »Regnum regno non prescribit leges«.

Mi se samo pokoravamo zakonima, i zato sa braćom Srbima i sa Slovencima učinimo ih našom saradnjom.

Ovde je mesto da radimo! Hic Rodus, hic saltus! Zato sam ja došao ovamo i zato sam se priklonio većini. (Odobranje). A sada da kao katolički sveštenik nešto kažem o jedinstvu države. Ja kao Hrvat, ja kao katolik, ja kao katolički sveštenik kažem da prihvatam jedinstvo države i da mi je drago da će se i sa svima izletima i sa svima sastancima gimnastičkih udruženja širiti jedinstvo države. Ja velim, gospodo moja, ovo: da mi katolički sveštenici stojimo na tome načelu: da se sve partes avulsae ka materi zemlji prisajedine, da naši dragi Slovenci i naši Hrvati koji su pod Italijanima dodu k nama, i da onda budemo jedinstvena država. Ali, gospodo moja, ja kažem i to da mi moramo biti za održavanjem jedinstva države i u tome smislu da niti jednoj pedlja svoje zemlje ne damo trgnuti od današnje matere zemlje, koja se zove Jugoslavija. (Pljesak i živo odobravanje!) Dozvolite da vam iz Biblije kažem jedan primer, vi ste ga svi učili. Kad se Mojsije približavao grmu, čulo se je: stoji, sveta je to zemlja! — I ja kažem svima neprijateljima našeg jugoslovenskog naroda, koji ciljaju na našu teritoriju: stoji, sveta je ovo zemlja Jugoslavija, jer je poškopljena krvlju naših dedova i naših sinova. (Burno odobravanje). Dalje, po ovom zakonu misli se pomoći vojska. Dakako da će to tražiti žrtve budžeta, da će to tražiti i druge žrtve, ali gospodo moja, ja sam teolog, doktor teologije, pa kažem da katolička crkva u svome nauku odobrava odbrandbeni rat, a stara je poslovice: Qui vult pacem, debet parare bellum. Ko hoće mir, neka se sprema za rat, zato mi Hrvati, katolički sveštenici, i sva braća Srbi i Slovenci moramo sve moguće upotrebiti, da žrtvujemo za svoju slobodu, pa ako dode do odbrandbenog rata da spasemo sebe i

svoju domovinu, za koju su dedovi naši još kako se borili.

Čujte, ako zadete po hrvatskim kućama, naćičete jednu sliku od Weingärtnera, rodom iz Turopolja, sliku Jelačićevog sabora. Tamo ćete videti kako status et ordines, magnati i biskupi, sveštenici katolički i pravoslavni skidaju sa svojih prsta prstenje, vade tabakere, a Biskup Schraft i vladika Rajačić koji pretsedava tome saboru, daju svoje križeve. Eto, kako smo mi 1848 bili za jedinstvo Srba i Hrvata, da nismo pravili nikakve razlike. Kod nas Hrvata je upravo nikla jugoslovenska ideja, naš je Križanić i veliki vladika Juraj Štrossmayer, i onda zašto da nam se kaže da smo mi separatisti. Tu je lep primer kako je sveštenstvo sve žrtvovalo. Ja vam kažem, gospodo, da je nauk katoličke crkve taj da je katolička crkva spremna da sasvim osiromaši i da svoje zlatno posude proda po rečima Svetog Avgustina da pomogne državi i Kralju kad su u pogibelji. (Odobranje). Naš nadbiskup dr. Bauer na pr. prvi je stavio vladi na dispoziciju crkvena dobra uz pravednu oštetu. Na tome stanovištu ljubavi požrtvovne prema državi stoji katolički kler. Ali neprijatelji religije šta rade? Oni hoće nas sveštenike proglašiti antidržavnim elementima. Braćo moja, to mi nismo. Slušajte! Kad su u Francuskoj republikanske vlasti tukle i proganjale crkvu zato što su svi bili sveštenici u rojalističkoj stranci, onda je veliki Leon XIII dao nalog kardinalu Lavigerieu, da prizna republiku i da tulonsku eskadru pozdravi. I taj veliki Kardinal izrekao je tada znamenite reči: ne mogu se stubovi jedne zgrade podupirati ako se u tu zgradu ne ude. Tako i katoličko sveštenstvo uvereno je, da ne možemo mi niti našu crkvu, niti naš narod razvijati ako lojalno ne stupimo u državu i ako mi državu kao takvu ne priznamo. Drugo je režim. Protiv režima može čovek da bude, jer ne sme se režim istovetovati sa državom. I baš zato što je dosta veliki procenat Slovenaca i Hrvata svećenika možda protiv režima, kao što su republikanci tukli francusku crkvu, tako se i ovde danas, ovde i onde dešavaju šikanacije, ne stavlja se dosta za katolike u budžet, ali mislim da će pametna i mudra politika našega Kralja i naše vlade, kad se osvedoči da to ne stoji, učiniti tome kraja. Ja, gospodo, verujem, ja se držim onoga »Probieren geht überstudieren«, i kad to neće biti, onda kupim svoje tralje i idem dalje, ali ja moram imati razloga. I ako to dode, ja bih mogao ići, jer ja nisam Kuenov mameluk, koji je imao takvu stranku da kad je rekao »to je crno« pa ma da je to bilo belo, onda su svi kazali »to je crno«. Dok ja nisam bio u stranci, dok nisam bio poslanik, ovde sam sa ovoga mesta čuo izveštaje gde su braća iz Jugoslovenske nacionalne stranke kritizirala te kako, i ne može se dakle reći da je uzeta sloboda kritike.

I onda se ide ovim zakonom za tim da se nešto prištedi kod našeg državnog budžeta, jer ako se skрати kadrovski rok od 2 do 4 meseca, to su velike uštede. Mi znamo da je danas kriza, da su danas seljački produkti spalili gotovo na ništicu, a industrijski artikli da su skupi. Možda će doći do saglasnosti između naroda, možda će doći do razoružanja, možda ćemo i mi morati provesti umerenu inflaciju, jer koliko mi je poznato proračun državni ide na 12 milijardi, banovine na 8 milijardi i opštinski proračuni na 5 milijardi, a u opticaju imade 5 do 6 milijardi, dok je ½ milijarde u ormarima i škrinjama. To nije

dosta. Možda ćemo ići tome da i ovu krizu izbegnemo.

A, gospodo moja, sad idemo na najdelikatniju tačku, na koju ću se osvrnuti kao katolički sveštenik. Idemo na Sokol, s obzirom na § 7 tačka 2.

Zakon kaže da će se telesno vaspitanje dati sokolskim družbama, sokolskim četama, a može da bude i da dodu na red i druge ustanove koje se telesnim vaspitanjem bave. Gospodo poslanici, nama je svima poznata poslanica protiv Sokola koju je kazao i izrekao i publicirao naš katolički episkopat. To stoji i danas, da je ta poslanica izdana iz verskih pobuda a ne iz političkih. Zbog toga nije bila sa drugih gledišta umesna ona kampanja koja se digla protiv katoličkih episkopa i protiv Isusovaca koji su per. presumcionem poslanika Gavrančića ušli u taj posao kao Pilat u kredo. Ja, gospodo, izjavljujem da govorim kao katolički sveštenik kao član ove stranke, i kao takav ja velim da ovaj naš sadašnji Ustav kao i Vidovdanski priznaju katoličku veroispovest i priznaju je kao i sve druge religije. Pa kad, gospodo, to priznaju naši Ustavi onda eo ipso mora priznati da katolički episkopi mogu slobodno i javno da naučavaju sve ono što se tiče vere i čudoredja. Ja sam vam jedan sveštenik katolički koji spadam među liberalnije, ali sam ipak disciplinovan pa slušam naređenja svojih episkopa. Tako ja pročitah u crkvi poslanicu. Ja bih vas zamolio da mi date ma koji primer jednoga oficira koji ne bi poslušao nalog svoga generala. Isto tako, gospodo, mi sveštenici moramo slušati svoga episkopa jer »ubi aepiscopus ibi ecclesia, i ubi celesia ibi aepiscopopus«. Ali unatoč svega toga ja sam ostao Sokol. (Buran aplauz i uzvici: Živeo!) Ja sam, gospodo, kao katolički sveštenik prilikom stogodišnjice Tiršove držao svečan govor Tiršu (pljeskanje) ma da ta Tiršova moralna ideologija može da ima i verske i moralne nastranosti ali isto tako može imati i dobrih strana, kao što ih ima, jer se ne presuduje kakva je jedna jabuka, jedno drvo, po onim jabukama koje su pale i crvljive su, nego po onima koje su gore ostale zdrave i zrele. Može imati dakle Tirš i nastranosti, ali zato može imati i dobrih strana osobito glede sistema vježbanja i nacionalnog uzgoja, te sveslavenstva.

Dopustite da se tjelovežba, ne ravna po moralnim načelima, nego po načelima fizičkim. Ali ovo što je katolički episkopat izrazio, to je teza, a ovo što se u životu događa, to je hipnoza. Moji sokoli, gospodo, idu u crkvu bolje, nego križevački, Hanžekovi vatrogasci. (Smeh). Ja na svojim procesijama imam sve svoje dečke-sokole i oni su svi na procesiji. Doduše može se dogoditi da kojekakva piskarala i profesori tumače moralnu bazu Sokolstva ovako ili onako, ali za mene je merodavno što je Sokol kazao u svojim načelima, da on poštuje svaku veru, da se svaki po svojoj veri ravna, ali zato ne stoji, gospodo, to, da katolička crkva zahteva, da Sokoli budu organizovani na religioznoj bazi. Ako se je imao izvršiti kakav nastup u verskim prilikama, mi smo to poštovali. Ja sam, gospodo, u svoje vreme veliku borbu vodio protivu biskupa Mahnića i klerikalaca, koji su zastupali tezu da se stranka politička ima organizovati na konfesionalnoj bazi. To u jednom verski rastrganom narodu nije moguće učiniti. Stoga ni Sokol ne sme stajati na konfesionalnoj bazi, dovoljno je da se poštuje vera svačija. A evo, gospodo, šta se događa: ja sam voda kongregacije-družbe Čeri Marijinih, a to su Vam sve lepe puce, jer su Zagorke u opšte sve lepe

puce. (Smeh). I sada, 8 decembra o.g., mi ćemo imati proslavu 1900-godišnjice smrti Isusove, pa će svi Sokoli i Sokolice učestvovati prigodom te svečanosti, a kontra opet, kad Sokoli budu priredili svoju svečanost, na njoj će učestvovati i Kćeri Družbe Marijine. Eto vidite kako vam je u praksi i zašto onda driblati po principima? Život je ovde, a život ne priznaje principe osim vjerske, nego zakoni i principi moraju ići za životom. Zato vidite danas i to, da je naš nadbiskup Bauer dozvolio, da neki župnici budu starešine Sokola i da blagosiljaju sokolske barjake, ako se dotično društvo izjavi da nije protivu katoličke vere. To vam je, gospodo, dokaz da poslanica nije proizašla iz političkih razloga, nego iz verskih razloga, jer kad bi to bilo učinjeno iz drugih razloga to nadbiskup ne bi dozvolio. I lepo su se Sokoli poneli, kad je bilo uskraćeno blagosiljanje barjaka po katoličkom sveštenstvu, tada ni jedno društvo nije tražilo da katoličko sveštenstvo blagosilja njihove zastave.

Lepo se je ponela i naša vlast. Ja sam teolog katolički i uveravam vas, da lepše, koncilijantnije i diplomatskije izjave po religiozni mir u našoj zemlji, ne bi mogao niko stilizovati, nego što je to učinio Pretsednik Vlade g. dr. Srškić, prilikom svoga govora, kada je govorio o poslanici.

Idimo dalje. Ja dobro poznajem moga druga i prijatelja dr. Hanžeka, sa kojim sam u križevačkom Kotaru mnogo politički radio. Morate znati, da smo nas dvojica, u svoje vreme išli po celome Kotaru, da propagiramo kod naroda, da se prizna Monarhija. On je inače temperamentan čovek, ali je i on, kad je držao svoj ekspozice, govorio o tome čisto mirno i lepo je kazao tako da se Vlada nije dala na lepak da izaziva kulturnu borbu, pošto mi imamo isuviše svojih problema, da bismo se usudili da reskiramo da ulazimo još i u jednu kulturnu borbu. A i sama stranka je bila tako ubedena da sa ovom visokom kućom odbije predlog g. dr. Kešeljevića o rastavi crkve i države i Gavrančičev predlog o interniranju Isusovaca. (M. Dragović: To nije bilo ozbiljno). To je bio dakle Schvekenschuss. (M. Dragović: Kešeljević se samo šalio, da i vama pokaže da je narod nešto jači od vas).

Gospodo moja, ako će i biti prednost data Sokolu, dok jugoslovenska ideja ne bude pristupila i u druge slojeve, i onda će se posegnuti za § 7 tačka 2. Budimo, gospodo moja, širokogrudni, nemojmo se etatizirati, dajmo autonomiju osobito u ovakvim kulturnim sporovima. Ugledajmo se na Čehoslovačku. Čehoslovaci su veliki literatori. Sam pan Masarik slobodan je zidar, pa ipak vidite da se kod njih razvijaju i Sokoli i Orlovi.

Gospodo moja, jedna moja gospoda iz Selendre Konjičina išla je na sokolski slet u Prag i pričala je da je došavši u Brno tamo našla jednu prekrasnu i veliku zgradu. Na jednoj strani zgrade bio je orao sa natpisom »Tko katolik, taj Orel«, a na drugoj strani ptica Sokol i natpis »Tko Čeh, taj Soko« (Mita Dimitrijević: Koji su glavni?) I jedni i drugi su glavni, a rade zajedno. Ne može se kazati da neko nije tamo Čeh ako je Orao i katolik, a ne može se isto tako kazati da neko nije katolik, ako je Soko. To je zbog toga što je u Češkoj visoka katolička svest.

Kod nas su suprimirani Orlovi i možda je baš to ona kobna sumnja između episkopata, Svete Stolice i naše Vlade. Ali ja mislim da se na Konkordatu ozbiljno radi i da do Konkordata mora doći, jerbo su ga

zaključili i Rumunija i Letonija i Estonija i Čehoslovačka i Nemačka.

Ako dođe do Konkordata, onda će to biti znak da je naša Vlada duboko svesna da između raznih religija, a osobito katoličke crkve mora da vlada sporazum. Kazali vi što mu drago, još uvek vredi načelo iz nekadašnjih vekova koje je izneo Ivo Karnitenski: »Dok je sloga između države i crkve biva svet dobro i važno upravljano, a crkva cveta i plodi. Kad nestane sloge i nastane trvenje, ne samo da ne uspevaju male stvari, nego i velike propadaju«.

Gospodo moja, Hitler je ipak to izveo da načini konkordat sa Svetom Stolicom i dozvolio je slobodu katoličke akcije. Za to mu je Sv. Stolica honorisala njegovo stajalište, da se popovi ne mešaju u politiku. Pa ako dođe i do Konkordata, ako će tako biti, ja ću onda iščeznuti iz ove Visoke kuće, ali barem ćete dobiti ubedenje da vam je govorio jedan sveštenik raspoložen po idejama Josipa Juraja Štrosmajera (Pljeskanje). Ja ne znam da li će usled Konkordata doći do ustanova koje imaju za cilj tjelovežbu, pa zvale se one ovako ili onako, meni je to svejedno. Gospodo moja, ako imadete dve regimente različito opremljene i različito komandirane a idu prema istom cilju, ja mislim da je to glavno. A ako se bude danas-sutra, uz Sokole razvijala i druga udruženja možda Orlovi sa tjelovežbama, to je znak liberalnosti naše vlade, znak liberalnosti moga druga Hanžeka, da je ovaj § 7 tač. 2 jedan ventil koji će nas možda jednom smiriti. Dobro je da ima svaka mašina ventil, inače se rasprsnu cela tvornica.

Medutim, gospodo, ako do toga dođe ja sam uveren da će sve družine koje gaje tjelovežbu raditi na slavu našega previšnjega Doma za sreću i boljitak naše lepe države Jugoslavije, na mir savesti, verske snosljivosti i trpeljivosti. Time ja završavam. »Dixi et salvavi animam meam«. (Pljeskanje i uzvici: Živeo!).

Potpredsednik Karlo Kovačević: Ima reč narodni poslanik g. dr. Nikola Kešeljević.

Dr. Nikola Kešeljević: Gospodo, predgovornik g. Cenkić, apostrofirao je mene ovde, i ja sam dužan, radi ličnog objašnjenja, da dam jednu izjavu.

Zakonski projekat o odvajanju crkve od države, koji sam podneo Narodnoj skupštini, podneo sam i potpisao ga ja i mnogi moji drugovi, a većina tih potpisnika je iz sadašnje vladine stranke JRSK (Mirko Došen. Nema te stranke!) Mirko, ja znam da nema te stranke, a Vi tvrdite da ima.

I gospodo, u jednome momentu, kad su izvesna gospoda vršila jedan napad na ustanove, koje postoje i koje su neophodne u našoj zemlji, a taj napad imao je formu ataka na te ustanove, ja sam smatrao da je potrebno reagirati. I ako bi u daljem pravcu radio tako, ma ko bio u našoj zemlji, protiv ovakvih ustanova, ja ću protiv takvih lica podneti zakonski projekat u obrnutom smislu, jer smatram, da su te naše ustanove takve, da može da ih blagoslovi i crkva i svi ljudi, koji se nalaze u našoj zemlji. Ratovati sa takvim ustanovama, smatram, da je to rat sa našom zemljom, te, prema tome, meni je preča sudbina zemlje, nego svi drugi obziri. Gospodo, posle toga bilo je rečeno od onih kompetentnih lica, koji su potpisivali izvesne izjave, da to nije imalo smisla, pa ja ne znam zašto je toj gospodi potrebno, da tim izjavama dadu ponova prvorečenu formu. Da bi bilo još tačnije i još jasnije, ja i moji drugovi iz Jugoslovenske narodne stranke, otvoreno smo napi-

sali svoj program, u kome smo o pitanjima, o kojima je predgovornik govorio, kazali da je jedna od osnovnih tačaka našeg programa: apsolutna verska tolerancija. Ali, mi smatramo da je u svakoj zemlji, u kojoj se politika vodila sa crkvenog oltara, sa školske katedre, sa sudske katedre i iz kasarne, da je u toj zemlji došlo do takvih događaja koji nisu vodili dobru te zemlje. Mi smatramo da sveštenik, sud i nastava imaju velike i svetle zadatke koje mogu vršiti u svome delokrugu, ali sa tih mesta smatramo da ne smeju voditi politiku.

Ja ponovo podvlačim to ovde i ponovo izjavljujem, smatrajući da je to jedini pravi put, da oni u svojim ustanovama, u crkvi, u sudu i u školi imaju dovoljno posla i divnog časnog posla, koji ako budu vodili savesno i revnosno ispunice svoju dužnost i prema narodu i prema državi.

Potpredsednik Karlo Kovačević: Ima reč narodni poslanik g. Alojzij Pavlič.

Alojzij Pavlič: Slavna Skupštino, posle državničkog govora Predsednika vlade g. dr. Srškića od 16 marta o. g., u kome je izneo odnose sa katoličkom crkvom, i posle govora Ministra g. dr. Hanžeka, u kome je on pobijao sve navode poslanice katolickih biskupa, došao je sada na raspravu zakonski predlog o telesnom odgoju. I posle govora g. dr. Hanžeka i dr. Cenkića došao sam i ja na red da progovorim o ovoj stvari i da kažem sve ono što je potrebno da se objasni po tome pitanju.

Mi vidimo da su i druge države uvele obavezno telesno vaspitanje. Tako Italija, Madarska, Albanija i Bugarska, države koje su naši susedi, i tako je potrebno da se i kod nas uvede obavezno telesno vaspitanje. Do sada su ovo vršila školska društva, skauti i Soko. I ovaj zakon, kako je izraden u Generalštabu i predan Ministarstvu za telesno vaspitanje, bio je dobar ali došli su onda odbornici koji su ga potpuno uništili. (*Miloš Dragović:* To je sramota, nemojte tako da govorite! Šta ima Generalštab sa telesnim vaspitanjem? Ja vam tvrdim kao opozicionar da je sramota, da vi vredate Generalštab. Sram Vas bilo! Glasovi: ne mešajte u to Generalštab! — Negodovanje.) Ja mogu da govorim i slovenački, a vi se ponašajte kako priliči ovoj Skupštini (Jedan glas: Ti govoriš po naredenju. — *Miloš Dragović:* Nemojte govoriti ono što nije istina i što je sramota. — Graja i protesti.) Zakonski nacrt kako ga je najpre izradila Kraljevska Vlada i predložila Narodnoj skupštini... (Glasovi: E tako govorite. Sad ste se popravili)... bio je dobar, ali došli su odbornici koji su potpuno uništili privatnu inicijativu. I zbog toga ja ne mogu da čutim, pošto se kod nas uvodi, kao i u fašističkoj Italiji i Nemačkoj, shvatanje autoritativne države a to je da je država sve i da se potpuno gubi privatna inicijativa. S toga kao Jugosloven i nacionalista, ne od danas nego od uvek, koji želi samo dobra našoj državi i narodu ne mogu da čutim. Ipak treba da se sazna zašto je došlo do biskupske poslanice i šta sokolska glasila pišu posle biskupske poslanice o odgoju. (Jedan glas: Zar opet poslanica!)

Potpredsednik Karlo Kovačević: Gospodine poslaniče, molim vas da se držite predmeta.

Alojzij Pavlič (nastavlja): I g. Ministar dr. Hanžek kazao je da navodi episkopske poslanice nisu nistiniti, nisu tačni i da treba da se svako sudi po njegovim delima i po njegovim rečima a ne po izlaganju nekih koji tvore komentar. A ja ću baš sad,

kad se raspravlja zakon o fizičkom vaspitanju, navesti sve slučajeve pisanja u »Sokolskom glasniku« u toku ove godine, te da se sazna da je bila potrebna poslanica Episkopata (Protesti i graja).

Potpredsednik Karlo Kovačević: Gospodine poslaniče, po drugi put vas opominjem da se ne udaljivate od predmeta, inače ću biti prisiljen da vam oduzmem reč.

Alojzij Pavlič (nastavlja): Gde se govori da se čitav odgoj preda njima. U poslanici ustanovljava se činjenica... (Lupa u klupe, protesti i povici: dosta s time, dosta!)

Potpredsednik Karlo Kovačević: Gospodine poslaniče, ja Vam oduzimam reč. (Uzvici sa leve: Ne smete da mu oduzimate reč! — Graja i protesti u centru. — Narodni poslanik Alojzij Pavlič pokušava da nastavi svoj govor.) Gospodine poslaniče, izvolite napustiti govornicu. (*Miloš Dragović:* Nimate pravo da mu oduzimate reč. Graja i protesti.)

Prekidam sednicu.

Potpredsednik Karlo Kovačević: Gospodo, sednica se nastavlja. Pre nego što predemo na dalji rad predlažem Narodnoj skupštini da se narodni poslanik g. Alojzij Pavlič kazni isključenjem sa pet sednica zbog nepokoravanja opemenama Predsedništva. (Graja... *Miloš Dragović:* Zašto da se kazni? To nije pravo! On ima prava da govori!) Gospodine Pavliču, imate li što da kažete u svoju odbranu povodom ovoga mog predloga? (*Alojzij Pavlič:* Molim za reč.) Ima reč g. Pavlič.

Alojzij Pavlič: Gospodin Potpredsednik Narodne skupštine predložio je da me Narodna skupština kazni isključenjem sa pet sednica. On za ovo nema nikakvo pravo i odmah ću reći zašto. Prvo, neka su gospoda krivo shvatili da sam ja ovde umešao Generalštab (Glasovi: Umešao si!) Ja sam kazao da je zakonska osnova koju je radio Generalštab bila dobra. To sam ja kazao, i to se može videti iz stenografskih beležaka, i drugo ja nisam nikako čuo da je g. Potpredsednik mene opomenuo na red, a nisam čuo zato što su gospoda galamila.

Potpredsednik Karlo Kovačević: Gospodine poslaniče, vi ste čuli kad sam vas opomenuo, pa se niste hteli mojoj opomeni pokoriti.

Alojzij Pavlič (nastavlja): Nisam čuo i zato se ne pokoravam ovome predlogu i protestujem protiv njega, jer ovde nema slobode i nema prava u našoj državi.

Potpredsednik Karlo Kovačević: Ko je za to da se moj predlog primi neka sedi, a ko je protiv neka ustane. (Većina sedi). Većina je sedela, oglašujem da je moj predlog o isključenju narodnog poslanika g. Pavliča sa 5 sednica primljen. Ima reč Ministar za fizičko vaspitanje naroda g. dr. Lavoslav Hanžek.

Ministar za fizičko vaspitanje naroda dr. Lavoslav Hanžek: Gospodo narodni poslanici, u tečaju rasprave o ovom zakonskom predlogu koji je sada na raspravi, pale su dve primedbe za koje smatram da sam dužan na slavnoj Narodnoj skupštini odmah dadem potrebna objašnjenja.

Narodni poslanik g. Juraj Cenkić označio je, po svojoj prilici dobronamerno, kao da se tačkom 2 člana 7 ovog zakonskog projekta želelo ili nameravalo dati izvesnih ventila i omogućiti formiranje fizičkog vaspitanja na plemenskoj ili verskoj osnovi. Ustavom ove Kraljevine ovakvo formiranje isključeno je pa se prema tome ni tekst zakonskog predloga u članu 7 ne

može tumačiti kao da bi on bio jedan izlaz za formiranje organizacija fizičkog vaspitanja na verskoj ili plemenskoj osnovi. U zakonskom tekstu upotrebene reči mogu se samo tako tumačiti da ovakvo fizičko vaspitanje pripada onim udruženjima i ustanovama, koje su osnovane u smislu ovog zakona i koje se saobrazu zakonu o fizičkom vaspitanju.

S druge strane, narodni poslanik g. Pavlič izneo je tvrdnju kao da je neki prvi zakonski projekat ovog zakona bio proizašao iz našega Generalštaba. Gospodo narodni poslanici, ja u tom pogledu moram odmah izjaviti da naš Generalštab nije nikad izrađivao nikakav zakonski projekat o fizičkom vaspitanju, da naša vojska nema neposredno nikakvog uticaja na ovaj zakonski predlog, da ona sa samim fizičkim vaspitanjem ne dolazi ni u kakav neposredni doticaj. (Odobravanje i pljeskanje). Ja sam bio dužan ovo izjaviti, jer smatram i ne mogu pretpostaviti da su ove primedbe učinjene namerno, ali smatram da su ove primedbe svakako učinjene iz nepoznavanja tečaja kroz koje je ovaj zakonski projekat prošao, kad su mogle biti učinjene i ovakve tvrdnje koje bi nas mogle dovesti u položaj da se ponove one tužbe koje su bile predmetom konferencije za proračunavanje efektiviteta u Ženevi, gde su nam podmetane tendencije vojničke države i gde su naše sokolstvo prikazivali kao vojničku formaciju i isporođivali ga sa onim organizacijama koje imaju čisto vojnički značaj. Kako sam već naglasio u mom ekspezu, imam da ponovim i ovde, da ovaj zakonski projekat o fizičkom vaspitanju ima opšti narodni značaj a nema ni političkog ni vojničkog značaja. Dosledno tome, nije moglo ni doći do toga da vojska ili Glavni generalštab daju kakav projekat o fizičkom vaspitanju i da takav projekat nije postojao ni pre a ni sada ne postoji.

Toliko sam imao za dužnost da izjavim, da se navedene reči g. Pavliča ne bi mogle upotrebiti kao jedna denuncijacija protivu naše zemlje.

Potpredsednik Karlo Kovačević: Ima reč narodni poslanik g. Gavro Milošević.

Gavro Milošević: Gospodo narodni poslanici, zakoni nastaju onda kada ih diktuju životne potrebe jednoga naroda koje su nastale neovisno od volje pojedinaca, ili pak kada ih diktuje faktično stanje nastalo voljom pojedinca. U takvim slučajevima zakonodavno tjelo prisiljeno je da nepredviđene događaje ili pak faktično stanje zakonskim putem reguliše, dovodeći u sklad privatno-pravne odnose pojedinaca.

U doba kada je moral i etika više vladala nije potrebno bilo mnogo zakona. Sve što se više komplicira odnos pojedinca i sve što je u opadanju više moral i etika, zakonodavno je tjelo prisiljeno da odnose reguliše zakonskim putem. Mjesto hramova gde su se u nekoliko reči u srcima naroda zarezivali čitavi danas kodeksi zakona, došao je ovaj hram zakonodavni koji u današnjem dobu ima da upotpuni prazninu i da zakonskim putem reguliše društveni red i poredak.

Ima pak zakona koji nisu ništa drugo nego kodificiranje običaja koji su duboko zarezani u duši narodnoj. Jedan od takvih zakona jeste i zakon o obaveznom fizičkom vaspitanju. Ovim zakonom ništa se novo ne stvara niti se što strano kalemi, već se samo čini obaveznim za sve pojedince tradicionalno usadene u duši naroda fizičko i moralno vaspitanje.

Ja neću govoriti kako je to vaspitanje bilo kod starih klasičnih naroda, niti ću se pak obazirati kako su taj problem rešavali i danas rešavaju drugi narodi,

već jednostavno ću se osvrnuti kako je naš narod kroz sva vremena u svojoj duši isklesao.

Nijesu bile prilike jednake u kojima je živio naš narod od svoga dolaska ovde do danas, pa prema tome nije ni način fizičkog i moralnog vaspitanja bio jednak u tim vremenima. No bitno je to da je kroz sva vremena i u svima prilikama postojao kult u duši našega naroda fizičkog i moralnog vaspitanja. Čak u istom dobu na raznim krajevima nije bilo vaspitanje sa manjim stepenom kulture, a na severu sa većim, dotle su i načini vaspitanja bili prema tim prilikama u kakvim se nalazio pojedini kraj našeg naroda. Da je kroz sva vremena i sve životne peripetije sačuvala svoju dušu i svoj nacionalni organizam, naš narod ima najviše da zahvali tom fizičkom i moralnom vaspitanju koje je duboko u njegovom srcu zasaden. Odnos fizičkog i moralnog vaspitanja najlepše je okarakterisan u Njeguševim stihovima: »Prekaljena iskušenjem duša, hrani tjelo ognjem elektrizma«.

Nije bilo sastanka narodnoga, crkvenoga ili makakvog drugog, a da se tom prilikom nije viteštvo isticalo. Sastavni deo svih takvih sastanaka bilo je fizičko i moralno jačanje omladine. To je najlepše ocrtno u »Gorskom Vijencu« kada su se skupili na Lovčenu i spremali ustanak u riječima Vuka Mićunovića, koji kaže:

»I bez toga ovo nam je slava
Na koju se vrlji momci kupe
Sposobnosti svoje da kušaju,
Silu mišce i brzinu noga
Strijeljanjem da se nadmašuju
I sječanjem u opladu pleća«.

No te i takve viteške igre nijesu bile bez određenog cilja i bez nekog narodnog priznanja i narodnog nadanja. Koliko su one krijepile fizički mladi naraštaj, toliko su ulijevale vere i duhovno hranile stariji naraštaj, da imaju na kome ostaviti i u amanet preporučiti nacionalni zadatak. To je opet najbolje Mićunović izrazio u stihovima:

»Vidiš ove pet stotin' momčadi
Koje čudo snage i lakoće,
U njih danas ovde vidijesmo!
Vidaše li kako strijeljahu,
Kad se grada divno izigraše,
Kako hitno grabljahu kapice,
Dokle Turci sve njih savladaju
Mnoge će se bule ocrniti«.

Prilikom ovakvih skupova mladi naraštaji učili su se svim vrlinama od starijih, a stariji, pak, kriječili se vjerom u određeni cilj. To je opet najlepše okarakterisano stihovima:

»Da slušaju Božju liturđu
I da vode kolo oko crkve
Tri se pasa u kolo hvataju«.

Eto takvo fizičko i moralno vaspitanje gde su se tri pasa u jedno kolo hvatali od najstarijega pa do kolovke činilo je da »Tek soku prvo nikne perje, on ne može više mirovati«. Takvo vaspitanje očeličilo je duše, i tjelo elektriciziralo, te je davalo gvozdeno generacije koje se nisu plašile paša ni bimbaša niti hercoga ni njihovih providura niti janičarskih nit husarskih kopita, već su neustrašivo, zanosno i veličanstveno krčili put ka postignuću određenog cilja — oslobodenju i ujedinjenju naše nacije.

Iz Čermakove slike vidite kako ded unuča uči da se handžarom siječe i priprema ga za daleko ne-

ko pokolenje. Iz pjesme: »Uzo deda svog unuka, metnuo ga na krilo«, moralno je vaspitavan prelazeći sa kolena na koleno, amanet kosovskih vitezova.

Eto zato je ovaj zakon samo kodificiranje običaja koji su duboko usadeni u duši našeg naroda.

I u današnje vreme fizičko i moralno vaspitanje našlo je odjeka u privatnoj samostalnoj akciji. Niklo je sokolstvo koje je kultivisalo te nacionalne ideje. Čuveni Tirš i Figner sinovi bratskog Češkog naroda kada su iz naše epopeje svoje gimnastičko društvo nazvali Sokolom, onda su mu dali dušu i onda je taj pokret zahvatio sve slovenske narode. Naša epopeja u Sokolu je videla oličenje svih vrlina koje jednoga čoveka i jednu naciju mogu ukrasiti. Mi, porobljeni gledali smo u Sokolu koji se večito kretao u sunčanim prostranstvima životni ideal, tražeći da sunce slobode ozari sve sinove naše nacije. U Sokolu je naša epopeja okarakterisala junaka i viteza. U Sokolu je videla valjana, sposobna i čestita čoveka, u Sokolu je oličila svetitelja kada vrši neku veliku misiju.

»Proletio soko tica siva
To ne bio soko tica siva
Već to bio svetitelj Ilija«

U Sokolu je pak videno i oličenje ženskoga bića.

»Zena mlada ama soko sivi
Puni puške svome gospodaru«

Jednom rečju imenom sokola naš narod oličava sve što je najbolje, najčestitije i najplemenitije. Zato je iz takvog narodnog shvaćanja i niklo preko 2.000 organizacija sa više od 300.000 pripadnika iz sviju društvenih redova, iz sviju krajeva bez razlike vjere, te je to najjača zaloga naše bolje jugoslovenske budućnosti.

Ja neću da se osvrćem na prošlost, jer je to gubljenje vremena, već imamo sadašnjost i pretstojeću budućnost.

Neću da govorim o indolenciji velikog dela naše inteligencije koja nije ušla ni u jedno narodno kolo, već kao parazit od naroda živi.

Ja neću da govorim o onoj jalovoj strančarskoj politici, gde su se razvijale lične, plemenske i vjerske strasti. Neću da govorim ni onima koji su slučajno zalutali, jer nijesu krivi, pošto su u najmladim godinama ostavljeni sami sebi.

Već ću da naglasim to da je poslije rata bio jedan vrlo mali broj ljudi pravih apostola koji su pravilno shvatili narodne potrebe i koji su se bavili ne sitnim već velikim radom u narodu — fizičkim, moralnim i privrednim podizanjem sela i seljaka, radnika i privrednika, te okupljajući sve zdrave čelice u nacionalnom organizmu.

Da se je pošlo pravilnim putem, da je duhovni osećaj potiskao materijalni, onda danas upetorostručeno bismo imali privatnu inicijativu i iluzorni bi bili svi zakonski propisi.

Ali kucnuo je dvanaesti čas i nikad nije potrebitije da se sva tri pasa u kolo uhvate kao danas, da svi za jednoga, jedan za sve idu određenom cilju — čuvanju krvavo stečenih tekovina. Mladi naraštaj vaspitati koliko je to tečeno bilo, okrijepiti i osnažiti

da u slučaju potrebe može dostojno isto sačuvati.

To je duboko usadeno u duši nacije bilo, ali kroz ovo vrijeme do sada širokogrudno posmatrali smo prilike i događaje dok su se pojedine evropske nacije pribirale i skupljale u čvrste falange bez razlike na pol, vjeru i stalež i istupali kao jedna celina sa određenim ciljem.

Mi smo najmiroljubivija nacija u Evropi samo što smo mi bili kroz vekove izloženi u nužnoj odbrani i uvek samo vapili za pravdu. Pa i naša himna počinje sa Bogom pravde. Sve što smo se borili nije poticalo zbog nekog zločinačkog instikta iz duše nacije, već obratno kako naš genije kaže:

»Zlo činiti ko se od zla brani

Tu zločinstva nema nikakvoga«.

Mi treba da se skupimo u jedan jedinstveni organizam sa jednom jedinstvenom dušom, tako da svaki vidi i iznutra i iz spolja da je svaki dio tjela jugoslovenskog osetljiv i da rane zadate ne mogu zarasti.

Eto zato sam naglasio da je ovaj zakon samo proizvod volje, misli i osećaja duboko zarezanih u duši naše nacije. Ovim zakonom ne čini se ništa drugo nego da se po tradicionalnom običaju uhvate sva tri pasa u jedno kolo za dobro i miran napredak i veličinu naše lijepe, snažne i moćne domovine Jugoslavije.

Primjena ovoga zakona vrlo je značajna. Ona treba da bude izvedena tako da ovo ne ostane mrtvo slovo na papiru, već da se zaista sva tri pasa u jedno kolo uhvate. To će biti ako se pade pametnim putem, čuvajući osetljivost sviju koji ovu i ovakvu ideju nose u grudima, čuvajući osetljivost apostola ovakve ideje i da sam ovaj zakon bude pomoć i ubrzavanje započetog privatnog fizičkog i moralnog vaspitanja nacije.

Ovo može da bude detaljno sprovedeno ako Ministar prosvete u učiteljskim školama i drugim prosvetnim ustanovama osposobi prosvetne pionere da budu ne samo vode na kulturno-prosvetnom podizanju našeg naroda, nego da stvaraju i okupljaju sve radi fizičkog i moralnog podizanja naše omladine.

Pametnom primenom spremićemo nove generacije za neka daleka pokolenja, i zato ću glasati za ovaj zakonski predlog. (Burno i dugotrajno odobravanje i uzvici: Živeo!)

Potpredsednik Karlo Kovačević: Gospodo narodni poslanici, sa vašim pristankom današnju sednicu zaključujem. Iduću sednicu zakazujem za sutra u 10 časova pre podne, sa dnevnim redom:

1 — Produženje pretresa izveštaja Odbora za proučavanje zakonskog predloga o obaveznom telesnom vaspitanju;

2 — Pretres izveštaja Odbora za proučavanje zakonskog predloga o dopunskom sporazumu uz sporazum o kliringu između Kraljevine Jugoslavije i Švajcarske Konfederacije.

Prima li Narodna skupština ovaj dnevni red? (Prima). Sednicu zaključujem.

Sednica je zaključena u 13 časova.